

UN TOMB PEL TERME, PASSEJANT PEL CAMINS RALS

El Pla de Santa Maria

Text: Pep Cunillera i Enric Fonts
Fotografies: Enric Fonts
Correcció: Pep M Canela

Dipòsit legal: DLT-1572-2002

Imprès a

Agraïm a la Nuri de Cal Mam, al Lluís de Cal Fuster, al Ramon de Cal Galan al Gabino del Mas Rossell, al Jaume de Cal Rosca, al Joan de Cal Tosas les informacions que ens han donat sobre els camins i la toponímia popular utilitzada per designar indrets, construccions...

La Xiruca Foradada és el centre excursionista del Pla de Santa Maria. És membre de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, FEEC, i de la Federación Española de Deportes de Montaña i Escalada, FEDME.

El recorregut d'aquest Tomb pel Terme i la seva descripció es van concebre per a la VII Marxa Nocturna, activitat que cada any la nostra entitat organitza

PRESENTACIÓ

UN TOMB PEL TERME. Efectivament aquesta és la ruta excursionista que us proposem. En la nostra parla quotidiana un tomb és això, un tomb; una caminada relaxada, per estirar les cames, per badar, per veure com està el poble o per veure si trobem algú i fem petar la xerrada. També els pagesos van a fer un tomb per copsar l'estat del terme, de les collites; fan un tomb pels seus trossos –camps de conreu- per veure si el sembrat neix bé, si treu flor l'ametller, si brosten els ceps, si l'ordi està a punt. També fan un tomb per sentir-se cofois del seu treball i poder fer comparacions amb els camps dels veïns (al tros del ... l'ordi li creix amb moltes clapes; el nostre Carreró és el que fa més goig de tota la contrada...); de vegades la competència ens estimula a millorar la nostra feina. Quan plou fort, fa una ventada, hi ha una gelada o qui sap... es va a fer un tomb per veure les maleses i començar a pensar que es pot fer per endreçar-ho de nou: al camí s'hi han fet rases, ha caigut un marge, el vent ha trencat branques d'oliveres, la gelada ha fet mal a les ametlles...

Potser hauríem de dir que avui s'ha perdut bona part de tot això. Ja quasi no queden pagesos; la majoria s'han fet grans o ho són de cap de setmana, i l'ús del cotxe que permet fer una ullada llampec a les nostres propietats potser no ens permet fixar-nos en la globalitat del terme i en els petits detalls que el fan singular i únic.

Pretenem que us agafeu UN TOMB PEL TERME amb tots els sentits ben desperts per copsar el seu estat: els colors de la terra, de la vegetació, dels conreus; l'encant dels camins envoltats de grans marges, la recent descoberta de la importància que, com a patrimoni rural popular, tenen les construccions fetes en pedra seca (marges, barraques, cossiols, corrals...); que sentiu a la pell la fresca del ventet que bufa de manera quasi constant des del Coll de Cabra, o que sigui l'escalforeta del Sol la que us acaroni en passar per les contrades més enxubades. I si no feu massa fressa podreu escoltar el cant d'algun ocell en passar per zones boscoses, o el belar d'algun ramat de bens, i, amb una mica de sort podreu fer-la petar amb el pastor o amb algun pagès disposat a deixar una estona la feina per fer-vos partícips de la situació de la pagesia.

Característiques generals

Distància total: 15,7 km

Desnivell: El Pla 400 m;

Camí de St. Pere (km 2,600) 410 m.

Torrent de la Fonollosa (km 11,350) 330 m.

La ruta transcorre per la banda de llevant del terme del Pla de Santa Maria, fregant els termes de Cabra del Camp, del Pont d'Armentera i de Santes Creus – Aiguamúrcia. Es passa per la partida de les Carbones, les Parellades (a Cabra), les Planes i el camí de Vila-rodonà.

Els Camins

Se segueixen entre altres, els antics camins rals que unien els pobles de la contrada:

Camí de Sant Pere, entre Cabra del Camp i el riu Gaià prop de Santes Creus.

Camí dels Muntanyesos, entre el Pont d'Armentera cap a la zona muntanyosa i Valls, cap a la zona plana.

Camí de Vila-rodonà, entre el Pla i Vila-rodonà.

Estat dels vials:

Carretera: 0,5 km al començament i 1 km al final.

En general camins carreters en bon estat.

Força pedregós del km 12,5 fins al km 14 a causa de l'abandonament d'aquest tram del Camí de Vila-rodonà.

Cal destacar la neteja de la vegetació que s'ha fet per part del Taller d'Ocupació del C C de L'Alt Camp en alguns trams del Camí de Sant Pere i del Camí de Vila-rodonà.

*A la zona de la Capona El Tomb pel Terme coincideix amb la **Ruta del Cister, GR 175** en el tram de Santes Creus fins al Pla. Aquesta Ruta és un itinerari excursionista que uneix els tres monestirs cistercencs (Santes Creus, Poblet i Vallbona de les Monges) .*

Rases i torrents:

Trobarem rases i torrents susceptibles de portar aigua: la Fonollosa, Rasa de la Guineu, Rasa del Moliner.

Punts d'aigua potable: No n'hi ha cap.

Llocs d'interès arquitectònic:

Al km 6,3 podrem desviar-nos i anar fins a les ruïnes de l'antiga ermita de St. Pere del Gaià.

Al llarg de tot el itinerari, una atenció especial requereixen les construccions de pedra seca que anem trobant i especialment a uns 7,8 km, la zona senyalitzada com a **Ruta de la Capona**, on descobrirem barraques de diferents tipus de construcció, cossiols, cisternes, marges...

Nuclis habitats: Urbanització de la Torre del Pitxo.

Paisatge: Zones de conreu i petites clapes de bosc que han sorgit en antics camps ermassots.

- 0,000 **Església de Sant Ramon de Penyafort.** 0:00
És una construcció de finals del s. XII i del s. XIII a l'època de transició del romànic al gòtic. Se l'ha inclòs dins l'estil del romànic cistercenc. Estava sota l'advocació de Santa Maria.
Sortim del Pla de Santa Maria pel passeig del cementiri vorejat de magnífics plàtans.
- 0,350 **Encreuament** amb la carretera de Cabra. Anem direcció a aquesta població. 0:05
- 0,500 **Camí de la Torre de l'Anglès o de l'Amorós.** El trobem poc després d'un revolt a mà dreta. A 200 metres passarem a tocar l'era i la pallissa de la Torre de l'Anglès. 0:08
- 1,100 **Pont de l'autopista.** Abans de començar la pujada, creuarem el camí del Carreró que gairebé està perdut i que va quedar molt malmès amb la construcció de l'autopista. Per aquesta via hi passa la Ruta dels Triangles Vermells que uneix els monestirs de Santes Creus i Vallbona de les Monges. 0:17
- 1,250 **Bifurcació.** Just al final de la baixada del pont deixem un camí a l'esquerra que va paral·lel a l'autopista. Trobem l'entrada a les granges de pollastres del Martí i la caseta d'electricitat del pou de les Carbones que subministra l'aigua al Pla. Al costat, a uns 3 metres per sota, hi ha un escurat que és el resultat de l'extracció de terres durant la construcció de l'autopista; ara hi comencen a néixer quatre pins. 0:19
- 1,400 **Torrent de la Fonollosa.** El passem a gual i el seguim uns 50 metres aigües avall, per girar, tot seguit, cap a llevant. 0:21
Aquest torrent neix a la sortida del Coll de Cabra i recull les aigües de la part nord del Coll de Cabra fins al Coll Roig i d'una part de les serres de Sant Ramon, de la Voltorera i del Cogulló. Després de recórrer l'Alt Camp de nord a sud, va a morir al riu Francolí més enllà de Vallmoll.
Entrem a la partida de les Parellades del terme de Cabra. Aquesta és una bona zona de conreu ja que, de ben antic, s'ha pogut regar amb l'aigua del torrent. Els noms dels masos ens delaten el flux constant de l'aigua: els Molinents, els Hostalets, el Molí d'en Targa... Encara no fa massa anys, s'anava a fer una berenada a la Font del Molí d'En Targa. Tampoc podem oblidar que la mina d'aigua que abastia al municipi del Pla neix al costat mateix de la Fonollosa.
- 1,600 **Pallissa i bassa del Forquilles.** Passem pel darrere de la casa, ara resta abandonada. 0:24
Sobta veure una bassa d'aquestes dimensions en un lloc aparentment de secà, però és que, en altres temps, el torrent de la Fonollosa portava aigua fins a arribar gairebé al pont de la carretera del Pont d'Armentera.

- 1,700 **Cruïlla.** Deixem a l'esquerra el camí de la Parellada que porta a les poques hectàrees de regadiu que resten, aquestes pertanyen al terme de Cabra del Camp. 0:25
- 1,900 **Rasa de la Guineu.** Som a l'inici d'aquesta rasa. Deixem el camí bo que la remunta i anem cap a la dreta per traspasar-la. La seguim 25 metres i girem 90° a l'esquerra. El camí és molt més dolent i ple de fonolls. Atenció al pou que hi ha al costat de la soca d'un ametller que no té cap paret de protecció. Voregem unes parades de sembrat. 0:27
- 2,300 **Rasa del Moliner.** Anem aigües amunt en direcció a una pallissa que veiem molt propera. 0:34
- 2,350 **Llit de la rasa.** Traspassem la Rasa del Moliner per un rocallís i ens enfilem per l'altre costat. Seguim les poques traces que resten de camí entre la rasa i una parada de sembrat. 0:35
- 2,600 **Camí de Sant Pere.** Arribem a aquest indret just al costat del Muró, fita entre els termes del Pla i de Cabra. Aquest camí ral prové de Cabra i mena fins al riu Gaià. 0:39
- Fita, senyal de pedra més o menys treballat, o bé d'obra, que indica la terminació d'una propietat immoble o d'un territori.*
- 3,000 Continuem pel camí de Sant Pere que, en aquest punt, s'endinsa cap al bosc i es torna més dolent. A la dreta deixem el camí més fressat del mas del Rossell. 0:43
- En algun punt d'aquest tram, el camí ral gairebé s'havia abandonat i només el pas dels bens el mantenia transitable a peu. És una llàstima que deixem perdre els camins rals del nostre terme. La seva neteja i reutilització sempre s'hauria de fer mantenint el traçat original i respectant les construccions que l'envolten. L'enderrocament dels marges per eixamplar el camí suposa una pèrdua irreparable del nostre patrimoni arquitectònic rural.*
- Els nostres fills també han de poder caminar entre els marges que els avis, amb gran esforç, van enlairar pedra a pedra per tal de fer productiva una terra poc generosa, amb el rocallís aflorant aquí i allà. La mecanització del camp ha facilitat la vida dels pagesos, però moltes vegades per desconeixement, per despreocupació o per comoditat, ha malmès un patrimoni arquitectònic senzill i popular. Aquesta també és la nostra història que no podem deixar perdre.*
- Per sort la col·laboració institucional entre l'Ajuntament del Pla i el consell Comarcal de l'Alt Camp ha permès recuperar alguns trams del camí que la vegetació havia fet impracticables. El Taller ocupacional de Silvicultura Forestal del Consell Comarcal va fer una bona feina de la qual tots en podem gaudir.*
- 3,800 **Carretera** del Pont d'Armentera, coneguda oficialment com a carretera de Valls a 0:53

Igualada, la traspassem.

- 3,950 **Torres.** El camí passa pel costat d'unes torres circulars de pedra seca que guarden l'entrada a unes parades de la finca de Cal Sucot. 0:55
- 4,100 **Entrada** principal de la finca de Cal Sucot i al mas. A partir d'aquí el camí de Sant Pere és poc transitat i la vegetació el va envaint lentament. 0:56
- 4,500 **Camí.** Per l'esquerra surt el camí que portava al mas de la Fam i al Pont d'Armentera, ara perdut. A la dreta dues noves torres circulars i els marges ens recorden el munt d'hores que els nostres besavis es devien passar espedregant les planes per aconseguir unes parades dignes per plantar-hi ametlles, vinyes i cereals. 1:02
- 4,600 **Torres.** Continuen els marges i dues torres més. Aviat el bosc ens envoltarà. 1:04
- 4,800 **Bifurcació.** Deixem a la dreta un camí que penetra al bosc i que ens portaria fins al mas del Tosas. 1:07
Continuem pel bosc i deixem un nou camí a la dreta. A l'esquerra trobarem diferents entradors als trossos mig ermats rodejats de pins, alzines i coscolls.
- 5,050 **Sortim del bosc** i veiem a la dreta un xic allunyat de nosaltres, el mas del Tosas. 1:10
- 5,400 **Tram recuperat.** Es repeteix la mateixa història d'abans. Que el camí passi de nou entre marges, la manca de pagesos i la utilització de tractors i cotxes va provocar que es deixés de transitar per aquest tram i de nou la vegetació s'hi ha ensenyorit. S'ha recuperat obrint pas pel mig del bosc com van fer els nostres predecessors. 1:14
- 5,700 **Granges.** A la nostra dreta observem els edificis d'una granja de porcs, ara en desús. Per l'esquerra arriba un camí. 1:18
- 5,900 **Cruïlla.** Deixem un camí a l'esquerra que s'allunya encaixonat entre marges. Aviat trobarem, a la nostra esquerra, una pallissa enmig dels conreus. 1:21
- 6,200 **Camí bo.** Per la dreta s'incorpora un camí molt més fressat que prové de la granja i que també ens permetria anar fins al mas del Tosas. Nosaltres continuen en direcció SE. 1:25
- 6,300 **Cruïlla** entre els camins rals de Sant Pere i dels Muntanyesos. Trobarem la fita del tres termes: el Pla, Aiguamúrcia i el Pont. També hi ha una gran alzina que, en hores de sol, ens pot donar una mica d'ombra. 1:31

Deixarem el camí de St. Pere que hem seguit els darrers 3,7 km. Seguint-lo 800 m, just quan les aigües comencen a davallar cap al riu Gaià, arribaríem a l'ermita de St. Pere

del Gaià, que fa de guaita a tota la vall.

St. Pere del Gaià era una antiga ermita on vivien anacoretas, relacionada probablement amb l'esglesia de la Trinitat que es troba dins el monestir de Santes Creus, darrera l'església. L'ermita i l'indret que l'envolta són esmentats l'any 980 i 1154, i la petita comunitat d'ermitans que hi residia es va refundre, entorn del 1170, amb la comunitat cistercenca de Santes Creus. Del segle XIII en endavant residien a St. Pere uns ermitans dedicats a la vida ascètica sota la cura i dependència dels abats de Santes Creus. Ara només hi resten ruïnes de l'església i del casal.

Ara seguirem pel Camí dels Muntanyesos que provenint de Valls ens menaria cap a les muntanyes de Querol i Esblada. Nosaltres continuarem cap a la dreta en direcció a Valls.

7,000 **Desviament.** Deixem per un moment el camí dels Muntanyesos que gira 90° a la dreta i ens dirigirem cap al Bosc de la Capona. Seguim pel camí més dolent en la mateixa direcció que portem i aviat penetrem en el bosc. 1:40

7,400 **Bifurcació.** Agafem el camí de la dreta, el de l'esquerra porta a la pista del mas de l'Arnedo. 1:45

7,600 **Camí travesser.** El seguim a la dreta baixant cap una parada. Davant nostre, descobrim una sèrie de forats al marge de la parada; són les arneres fetes per deixar-hi les arnes de les abelles. També podem veure el Mas de la Capona. 1:48

7,700 **Camí del Mas de la Capona.** Cap a la dreta a uns 10 metres trobem la cisterna, un cossiòl i la barraca de la Capona. 1:50

El nostre Tomb pel Terme ens mena cap al mas, les edificacions més modernes que veiem cap a l'esquerra.

Entrem en l'anomenada Ruta de la Capona o de les Barraques de pedra seca. La migradesa del sòl i la quantitat de rocallís i tapassot són els responsables que els pagesos d'antuvi, en el seu afany de conquerir terres al bosc i aconseguir unes parades de conreu acceptables, haguessin d'arrencar les pedres i les empressin per fer grans marjades i originals i útils barraques on aixoplugar-se, cossiòls per recollir aigua, arneres... Algunes d'aquestes humils, però, grans construccions, fruit de la saviesa popular, són les que descobrirem en aquesta breu Ruta de la Capona.

7,850 **Mas de la Capona.** 1:52

El Mas de la Capona és un del masos més importants que hi havia al nostre terme ja que tenia celler i trull propis, entre d'altres dependències. Va ser habitat fins després de la guerra per la família Estrada del Pla la qual n'era

la masovera. L'any 95 el varen deixar definitivament i de llavors ençà ha sofert tota mena d'expoliacions. Actualment amenaça ruïna.

Agafem el camí envoltat d'ametllers que surt davant del mas i està marcat com a GR 175 la Ruta del Cister. Aquest camí anava del mas fins al Pla i s'anà perdent quan varen fer el nou camí d'accés. Va ser recuperat com a sender pels companys del C.E. la Xiruca Foradada per tal de fer-hi passar l'esmentada Ruta. Caminem pel costat d'una parada d'ametllers i entrem en un túnel de vegetació.

- 8,350 **Camí dels Muntanyesos.** Ens retrobem de nou amb el camí dels Muntanyesos, el seguim cap a l'esquerra. 2:00
- 8,450 **Bifurcació.** Abandonem a la dreta el camí del Mas d'en Roig. 2:02
- 8,550 **Cossiòl.** Queda a l'esquerra del camí. 2:04
Construcció de pedra seca que servia per recollir l'aigua del Camí dels Muntanyesos i conservar-la una bona temporada per tal d'abeurar el bestiar. Una columna central suporta tres arcades les quals delimiten les tres voltes del sostre.
- 8,700 **Deixem el camí** de l'esquerra per on segueix el GR 175, la Ruta del Cister. Nosaltres no abandonem el camí dels Muntanyesos. 2:09
- 9,350 **Camí.** Per l'esquerra surt un camí que porta al Masot, un altre dels masos del nostre terme que fou habitat fins ben passada la guerra. Actualment els nous propietaris l'han restaurat com a segona residència. 2:18
- 9,450 **Pista forestal.** A la dreta ens queda un antic camí recuperat de fa poc com a pista forestal contra incendis. Aviat trobarem àmplies parades de conreu. 2:20
- 9,750 **Camí de Santes Creus.** Arribem al camí de Santes Creus, que travessa el camí dels muntanyesos perpendicularment. 2:25
- 9,950 **Urbanització** de la Torre de Santa Maria (Torre del Pitxo). Trobem els carrers i les cases de l'urbanització. Hem de seguir en la mateixa direcció que portàvem. 2:30
- 10,500 **Torre del Pitxo.** 2:36
Restes del mas fortificat de la Torre del Pitxo, encara es poden veure les espitlleres a la paret est. El mas va ser enderrocat perquè amenaçava ruïna i en el seu lloc s'hi ha construït una bassa contra incendis.
Des d'aquest punt és pot contemplar una magnífica vista del Pla, Figuerola, la serra de Miramar i la Voltorera.

- 10,525 **Encreuament de camins:** Camí dels Muntanyesos i Camí d'Aiguamúrcia. Nosaltres 2:37
seguim pel camí dels Muntanyesos endinsant-nos en al bosc.
En un costat hi ha el pou que abasteix d'aigua a tots aquests xalets. Ara els camins
s'han transformat en carrers de l'urbanització. Cap a la dreta el camí ens portaria al Pla
i a l'esquerra cap a Aiguamúrcia, abans però, trobaríem l'urbanització del Vedat.
- 10,650 **Camí a l'esquerra.** S'endinsa cap a una clariana del bosc. El deixem i seguim recte. 2:38
Més endavant trobarem altres entradors a les parades i al bosc.
- 11,000 **Autopista.** Abans de creuar-la per sota ens arriba per la dreta, un camí que porta fins al 2:44
pont que travessa l'autopista per la Carrerada del Salvadoret. A l'esquerra hi ha
l'entrada del "Corral del Jambè".
- 11,250 **Encreuament.** Passat el pont deixem el Camí dels Muntanyesos que continua direcció 2:47
SE i girem a la dreta, en direcció N, per l'antic camí de Vila-rodona.
- 11,350 **Torrent de la Fonollosa.** El traspassem a gual. 2:48
- 11,700 **Entrem al bosc.** Al costat ens queda un corral i una parada gran. 2:52
- 11,800 **"Cruïlla invisible"**. En aquest punt hi arribava el camí del Corral del Terrassa avui 2:53
conegut per camí del Corral del Muntaner. Actualment el camí més fressat és aquest
últim i el camí de Vila-rodona, que anava de dret cap al Pla, està cobert de vegetació i
no s'hi pot transitar i es fa difícil de reconèixer el camí ral.
Nosaltres seguirem pel camí del Corral del Muntaner.
- 12,000 **Camí travesser i granja de vedells.** Ens trobem a la part posterior d'una granja de 2:56
vedells. Es recomana no cridar massa fort per tal de no enfurismar la vedellada.
Girem a la dreta sempre al N.
- 12,150 **Corral del Muntaner.** El camí passa per la banda de llevant de l'era i del corral. 2:58
- 12,300 **Cruïlla.** Retrobem de nou el Camí de Vila-rodona. Deixem el camí bo que tomba cap a 3:00
l'esquerra i ens mena a la carretera de Vila-rodona. Seguim pel camí de Vila-rodona,
ara convertit en carrerada pels bens, direcció al Coll de Cabra que veiem clarament
davant nostre.
- 12,500 **Bosquet.** Ens trobem un petit bosquet pel qual hem de passar. Després veurem uns 3:08
escurats i el camí fa un "quatre". A partir d'aquí caminarem per un terreny més dolent
amb més aparença de rasa que no pas de camí. Des de fa força anys s'ha deixat
d'utilitzar de forma habitual i pràcticament només l'aigua de la pluja i els bens en fan un

ús regular. I ara també nosaltres, això sí, amb una certa habilitat per sortejar el nombrós pedruscall.

En el tram del “quatre” també s’ha desbrossat per fer-lo practicable. L’ensumania de l’empresa Poliglàs se’ns fa ben visible.

- 13,500 **Camí travesser.** Trobem el camí que ve de la carretera i va fins al pont de l’autopista de la Carrerada del Salvadoret. El camí està en bon estat i el seguim durant uns quants metres per tornar-lo a deixar i seguir pel vell camí de Vila-rodona convertit en carrerada. 3:22
- 13,750 **Camí travesser de la pallissa del Sanabra.** Passem aquest camí i seguim direcció N. Tenim la carretera a tocar i a l’altre costat veiem les restes de la Caseta del Llop. 3:26
- 14,000 **Carretera de Vila-rodona.** Continuem cap al Pla per l’escurat que hi ha al costat de l’asfalt. Al tomb de la carretera seguirem per la pista que ens portarà a la carretera del Pont, al costat de la benzinera. 3:30
- 14,450 **Carretera del Pont.** Ens trobem al costat de la benzinera, on ens incorporem al Camí de Santes Creus que seguirem fins als carrers del Pla. Al traspasar la carretera, deixarem a mà dreta en direcció N el camí de les Eres. 3:37
- 14,900 **Carretera de Cabra.** La traspassem i entrem al Pla pels carrers de Santes Creus, Anselm Clavé, plaça del Soldevila, La Réria, plaça de la Vila i Vidal i Barraquer. 3:44
- 15,700 **Església romànica de St. Ramon.** Hem arribat al final del nostra Tomb pel Terme. Esperem que us hagi agradat i que us animeu a repetir el recorregut amb les vostres amistats. 3:56

Hem tret informació de:

- ANGLÈS, C. CUNILLERA, P. FONTS, E. ROBUSTÉ, M. *La Ruta del Cister GR175.*

Valls: Col Azimut-5 Ed. Cossetània 1999

- VARIS. *Geografia Comarcal de Catalunya.*

Ed. Fundació GEC 1991

- INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA. *Mapa Alt Camp*

E 1:50.000 Barna. 2000